

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE

Na temelju članka 30. stavka 3. Zakona o Vladi Republike Hrvatske («Narodne novine», br: 101/98,15/00 i 117/01), Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj dana _____ donijela

ZAKLJUČAK

1. Prihvaća se Izvedbeni projekt Studije o profesionalizaciji Hrvatske vojske koji su izradili prof. dr. sc. Siniša Tatalović i doc. dr. sc. Vlatko Cvrtila za potrebe Ministarstva obrane.
2. Obvezuje se Ministarstvo obrane da na temelju izvedbenog projekta iz točke 1. ovoga Zaključka najkasnije do 30. studenoga 2003. godine izradi Studiju o profesionalizaciji Oružanih snaga Republike Hrvatske koja će sadržajno obuhvaćati poglavlja određena u izvedbenom projektu (stranice 36., 37. i 38.).
3. Obvezuju se sva tijela državne uprave da za potrebe izrade ove Studije, u skladu sa zahtjevom Ministarstva obrane, istom Ministarstvu pruže potrebnu stručnu pomoć.

Klasa:
Ur.br:

Zagreb,

P R E D S J E D N I K

Ivica Račan

**REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE**

Prof. dr.sc. Siniša Tatalović

Doc dr. sc. Vlatko Cvrtila

**STUDIJA O PROFESIONALIZACIJI
HRVATSKE VOJSKE
-izvedbeni projekt-**

Zagreb, 2003.

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
UVOD	6
PROMJENE U PERCEPCIJI SIGURNOSNE OKOLINE	8
PROMJENA U PRIRODI OBRAMBENE I	
SIGURNOSNE FUNKCIJE DRŽAVE	8
PERCEPCIJA SIGURNOSNE OKOLINE REPUBLIKE HRVATSKE	11
OSTVARIVANJE NACIONALNE	
SIGURNOSTI REPUBLIKE HRVATSKE	13
ORUŽANE SNAGE U SUSTAVU OBRANE	17
TIPOVI ORUŽANIH SNAGA	20
Profesionalna vojska	23
Vojna organizacija popunjena na temelju vojne obveze	24
Kombinirani tip vojne organizacije	26
PROMJENE U MODELU POPUNE ORUŽANIH SNAGA	26
PROBLEM ISTRAŽIVANJA	30
CILJ ISTRAŽIVANJA	32
NAČELA ISTRAŽIVANJA	33
METODOLOGIJA RADA	35
SADRŽAJ STUDIJE O PROFESIONALIZACIJI VOJSKE	36

SAŽETAK

Međunarodna sigurnosna okolina, u kojoj se novi izazovi i opasnosti isprepliću, zahtijeva od suvremenih država izgradnju višefunkcionalnih struktura u sustavu nacionalne sigurnosti. Oružane snage su među prvima morale prihvatiti postojanje novih zadaća i organizirati se za njihovu provedbu, kako bi i dalje predstavljale legitimni instrument nacionalne sigurnosti u novom sigurnosnom okruženju.

Rasprave o reformama u području nacionalne obrane ne mogu se reducirati samo na odluke o ukidanju vojnog roka ili/i profesionalizaciji oružanih snaga, već postoji vrlo izražena potreba razgovora i odluka o mnogim drugim značajnim pitanjima. S obzirom na pojavu mnogih pojednostavljivanja stvarnih problema u području obrane (primjerice, inzistiranje na ukidanju vojnog roka ima velike posljedice na mnoge dijelove obrambenog sustava, ali se o tome ne govori), potrebno je provesti sveobuhvatnu raspravu o budućem razvoju obrambenog sustava i Oružanih snaga Republike Hrvatske.

Potrebu cjelovite analize nalažu sljedeći elementi:

1. Europsko sigurnosno okruženje (minimalne mogućnosti oružanih agresija, povećanje civilne službe, smanjivanje i transformacija vojske, postupno napuštanje obaveznog služenje vojnog roka, postupna profesionalizacija)
2. Regionalno sigurnosno okruženje (zaostaje za europskih trendovima, jamac sigurnosti međunarodna zajednica, subregionalni sporazum o ograničenju naoružanja, smanjivanje oružanih snaga, različiti stupanj reforme sigurnosnog sektora, različit stupanj reforme oružanih snaga, civilno-vojni odnosi, prisutnost mnogobrojnih nevojnih izazova i opasnosti itd.)
3. Društveni razvoj u Republici Hrvatskoj (proces pluralizacije, individualizacije, negativni demografski trendovi...)
4. Promjene u sigurnosnoj agendi (nema izravnih vojnih prijetnji, novi izazovi i prijetnje, rastu nevojne ugroze)
5. Nova uloga oružanih snaga u sigurnosnom i obrambenom organiziranju (smanjuje se mogućnost oružanog djelovanja, oružane snage sve više sudjeluju u međunarodnim operacijama, njihova nacionalna uloga podložna je procesu "policizacije"...) --

Reformama u obrambenim sustavima i oružanim snagama u Europi, dominiraju rasprave o drugačijem načinu popune oružanih snaga, koje proizlaze iz premise o

demilitarizaciji demokratskih društava. Ona više nisu suočena s izravnom vojnom prijetnjom, već s nizom drugih opasnosti, što podrazumijeva nužne strukturne i institucionalne promjene u sustavu nacionalne sigurnosti. Najsloženije promjene poduzimaju se upravo u oružanim snagama. U uvjetima smanjene vojne prijetnje, ne postoji više potreba za mnogoljudnim vojskama, pa su i prve promjene bile upravo smanjivanje brojčanog sastava.

Iz godine u godinu smanjivali su se i vojni proračuni (posebice u europskim državama), te je sve manje ljudi osjećalo potrebu služiti vojni rok u oružanim snagama (države su dopustile vrlo liberalne sustave za civilnu službu, rješavajući tako, na jedan specifičan način, pitanje smanjivanja broja vojnika). S vremenom su se počele javljati određene frustracije unutar oružanih snaga, jer su reforme uglavnom završavale sa smanjivanjem financija, ljudstva, naoružanja, a malo je ili ništa poduzimano na izgradnji novih sposobnosti. Takvo stanje rezultiralo je u zapadnim europskim državama ozbiljnim raspravama o karakteru budućeg vojnika, te se zaključilo kako je ročnik nepodesan za većinu zadaća koje bi trebao suvremeni vojnik izvršavati u budućnosti.

U vrijeme "hladnog rata", kada je postojala jaka prijetnja oružane agresije, cjelokupno stanovništvo se obučavalo za različite načine pružanja otpora. Služenje vojnog roka i kasnije služba u pričuvu, vrlo su jaka institucija i simbol državlanske i društvene odgovornosti. Oružane snage su, u takvom sustavu, refleksija društva iz kojeg izrastaju (reprezentativnost). S obzirom na promjene u društvu (modifikacije u sustavu vrijednosti kod mlade generacije), a posebice promjene u strateškoj geografiji, suvremene se države ozbiljno suočavaju s potrebom izmjena u načinima popune oružanih snaga.

Republika Hrvatska u svojim strateškim dokumentima (Strategija nacionalne sigurnosti i Strategija obrane), uočila je promjene u sigurnosnoj okolini, te naznačila moguće odgovore na nove izazove. Iz njih nedvojbeno proizlaze zahtjevi za izgradnjom oružanih snaga koje će imati sposobnosti djelovanja na tri područja: nacionalna obrana, sudjelovanje u međunarodnim operacijama i podrška civilnim strukturama u slučaju prirodnih i drugih nesreća. Postavlja se pitanje u kojoj mjeri Oružane snage Republike Hrvatske mogu izvršavati sve tri zadaće, te koliko su ostvarena načela o malim, mobilnim i učinkovitim oružanim snagama. Treba napomenuti kako su spomenuti strateški dokumenti identificirali probleme, ali se nisu upuštali (osim načelno) u organizaciju i budući razvoj Oružanih snaga Republike Hrvatske. Razloge takvom stanju

možemo pronaći u odlaganju provođenja reformskih zahvata na smanjivanju broja pripadnika oružanih snaga, što je prouzročilo ogromne teškoće u planiranju dugoročnog razvoja obrambenog sustava i Oružanih snaga RH, odnosno zapreke sveobuhvatnoj transformaciji sustava. Reformski zahvati na smanjivanju ljudstva su pokrenuti, što je bitna pretpostavka za daljnje korake, ali nam ostaju neriješena mnoga ključna pitanja s kojima se tek trebamo vrlo ozbiljno suočiti.

Analiza europskih iskustava u posljednjih desetak godina ukazuje kako države nisu donosile odluke o profesionalizaciji oružanih snaga na temelju vanjskog diktata, već kao rezultat vlastite procjene s kojim tipom vojne organizacije će moći ispuniti zadaće nacionalne obrane i sigurnosti. U svojim strateškim dokumentima, Republika Hrvatska je postavila vrlo složene zadaće pred OSRH. One proizlaze iz geostrateške okoline (potreba nacionalne obrane) i opredjeljenja Republike Hrvatske za izgradnjom zajedničke sigurnosti u širem prostoru s drugim zainteresiranim državama i organizacijama. Pitanje koje svakako treba postaviti jest: može li Republika Hrvatska s ovakvim tipom vojne organizacije ispuniti sve postavljene zadaće? Da bi dobili potpun odgovor potrebno je provesti sustavnu analizu mnogih varijabli. U tim analizama posebna se pozornost mora posvetiti vojno-strategijskim, ekonomskim i demografskim aspektima.

Izvedbeni projekt je ukazao na potrebu cjelovitih analiza koje će pridonijeti razjašnjavanju nekih dvojbi i pripomoći donošenju odluka. Kao osnovni problem istraživanja i izrade studije o profesionalizaciji Hrvatske vojske, postavlja se pitanje: **Kakve oružane snage će najbolje odgovarati potrebama obrane države u 21. stoljeću?**

Studija se izrađuje s ciljem sagledavanja karakterističnih modela vojnog organiziranja, njihova pozitivna i negativna obilježja, te analiza primjerenosti modela organiziranja Oružanih snaga Republike Hrvatske, posebice načina popune ljudstvom. Studija treba dati odgovor i na dvojbu koja je već postavljena u javnosti: ročna vojska (obvezno služenje vojnog roka), ili potpuno profesionalna vojska? Pored toga, ona mora dati odgovore i na druga pitanja, jer su reformski zahvati u području nacionalne sigurnosti i obrane izuzetno osjetljivi na mnoge društvene, političke i gospodarske čimbenike. Svaka nepromišljena odluka može izazvati poremećaje s dugoročnim posljedicama.

U V O D

Pred kraj dvadesetog stoljeća u europskom prostoru došlo je do velikih geostrateških promjena, koje su imale izravni utjecaj na globalne svjetske odnose (nestanak bipolarizma); rekonfiguraciju strateške okoline; konstituciju nove sigurnosne paradigme; te na ulogu i zadaće oružanih snaga u novom sigurnosnom okruženju.

Bipolarna struktura, bez obzira koliko se činila stabilnom, u sebi je imala stalno prisutne potencijale velikih oružanih sukoba. Stoga je velika većina država u svijetu posebnu pozornost u sigurnosnom djelovanju pridavala izgradnji oružanih snaga i njihovim pripremama za slučajeve oružane agresije. Raspadom istočnog bloka, opasnost velikih oružanih sukoba u Europi se počela smanjivati, što je utjecalo i na promjene u zadaćama oružanih snaga, promjene u prirodi obrambene i sigurnosne funkcije države, te promjene u obilježjima koja treba imati suvremeni vojnik.

Kraj dvadesetog stoljeća bio je obilježen velikom demilitarizacijom u demokratskim državama, a posebice je taj proces bio izražen u tranzicijskim državama. Pojavili su se novi zahtjevi i zadaće za oružane snage. Njihovo ispunjavanje zahtijeva od oružanih snaga naročito mobilne postrojbe, koje su sposobne za izvršavanje različitih i vrlo složenih zadaća (polivalentnost).

U vojnim pripremama se uspostavlja ravnoteža između borbenih i neborbenih zadaća, dok se u njihovom provođenju suvremeni vojnici najviše susreću s potonjima. Suvremeni vojnik nije više samo ratnik, već u njegov djelokrug rada ulaze mnoge druge zadaće za koje se ranije nije pripremao. Nova sigurnosna okolina učinila je vojni poziv izuzetno složenim, s jasno izraženim zahtjevima za istodobni razvoj sposobnosti upravljanja suvremenom tehnikom, djelovanja u kriznim situacijama, vođenja i zapovijedanja na novim načelima.

Duboke promjene koje zahvaćaju čitav svijet i sva područja života imaju odraz i na područje obrane i u njenom sklopu na vojnu organizaciju. Obrambeni - vojni sustavi u cjelini i svi njihovi dijelovi prisiljeni su funkcionirati u sasvim izmijenjenim uvjetima, bitno različitim od dosadašnjih. Zato se s pravom postavljaju pitanja: Da li su obrambeni sustavi i u sklopu njih oružane snage, s obzirom na organizaciju i dosadašnje funkcioniranje, primjereni novonastalim uvjetima? Ako nisu, kako ih oblikovati da budu primjereni novim uvjetima i društvenim potrebama?

U traženju odgovora na ova pitanja mogu se koristiti stručne ili znanstvene metode, što utječe na spoznajnu vrijednost. Bez obzira koje metode koristimo u istraživanju i traganju za poželjnim modelom obrambenog i vojnog organiziranja, primjerenog novim društvenim uvjetima u Republici Hrvatskoj, neophodno je sagledati iskustva obrambenih sustava koji egzistiraju u svijetu, njihovu suvremenu uvjetovanost, strategije, položaj u političkom sustavu i tendencije u svekolikom razvoju.

Nove vojne sposobnosti, usmjerene prema obrani države, međunarodnim misijama i potpori civilnim strukturama, zahtijevaju drugačiji pristup razvoju i upravljanju oružanim snagama. Trendovi i iskustva pokazuju da su nove tehnologije i novi oružani sustavi sve skuplji, a obuka i izobrazba vojnika sve složenija i dugotrajnija. Njih uglavnom mogu pratiti viskorazvijene i bogate države. Većina drugih država, nije u stanju povećavati obrambene proračune u relativnom iznosu, već ih uglavnom zadržavaju na istoj razini. To znači, da uz nove sposobnosti i nove borbene sustave, raspoloživi resursi postaju dovoljni za sve manji broj (uglavnom profesionalnih) vojnika. Dugoročno, to zahtjeva ozbiljne promjene u načinu organiziranja države za obranu, odnosno oružanih snaga.

Suvremene države na različite načine pristupaju rješavanju dvojbi koje proizlaze iz novih sigurnosnih uvjeta i potreba za promjenama u obrambenim sustavima. U zapadnim demokracijama političke i sigurnosne elite vrlo su oprezno i studiozno pristupale pronalaženju rješenja, svjesne činjenice kako pogrešne odluke mogu imati katastrofalne posljedice za obrambenu sposobnost zemlje. Na temelju vlastitih iskustava, nastojale su kroz različite bilateralne i multilateralne programe, pomoći savjetima tranzicijskim državama u svladavanju mnogobrojnih teškoća s kojima su se one suočavale u transformaciji oružanih snaga i reformama cjelokupnog sigurnosnog sektora. Za razliku od zapadnih demokratskih država, reforme u području nacionalne sigurnosti u tranzicijskim državama imaju puno složeniju političku, gospodarsku i socijalnu okolinu. Upravo je stoga njima izuzetno zahtjevno upravljati, a posebice onima koje se odnose na reforme oružanih snaga i njihovo prilagođavanje novim zadaćama. Svaki reformski korak otvara mnogobrojna pitanja i postavlja nove izazove pred donositelje odluka. Upravo je stoga nužno svim promjenama pristupati vrlo studiozno, jer svaka pogrešna odluka može ugroziti provođenje jedne od najvitalnijih funkcija suvremen države. Danas se sigurnost suvremenih država ne promatra samo kroz instrumente koje je ona sposobna razviti kao sigurnosna i obrambena jamstva, već ona

postaje sastavnim dijelom sveukupnog (političkog, gospodarskog, socijalnog) razvoja jedne političke zajednice.

PROMJENE U PERCEPCIJI SIGURNOSNE OKOLINE

S krajem bipolarne podjele svijeta, koncept sigurnosti postaje višedimenzionalan, koji pored tradicionalnih opasnosti vojne agresije, uključuje niz novih, netradicionalnih opasnosti: terorizam, organizirani kriminal, ilegalna trgovina oružjem, ljudima, drogama, ilegalne migracije, ugrožavanje okoline i druge. Nova sigurnosna okolina generira sve složenije krize, koje su na različite načine povezane u kompleks sigurnosnih izazova i opasnosti. U današnjem svijetu vojne i nevojne krize, izazovi i opasnosti, u uskoj su vezi. Primjerice, izravne posljedice rata na nekom području vrlo često jesu povećani organizirani kriminal i ilegalne aktivnosti. I obrnuto, rastakanje državnih struktura povećanim aktivnostima organiziranog kriminala, izaziva unutarnju nestabilnost koja može voditi prema povećanju nasilja u državi, ali i razvoju nestabilnosti šire regionalne okoline. U takvim slučajevima vrlo često dolazi do reakcija međunarodne zajednice, koja mirovnim i humanitarnim misijama, koristeći oružane snage drugih država, nastoji spriječiti proširenje opasnosti na regiju, te ponovno uspostaviti normalne uvjete života za sve građane ugrožene države.

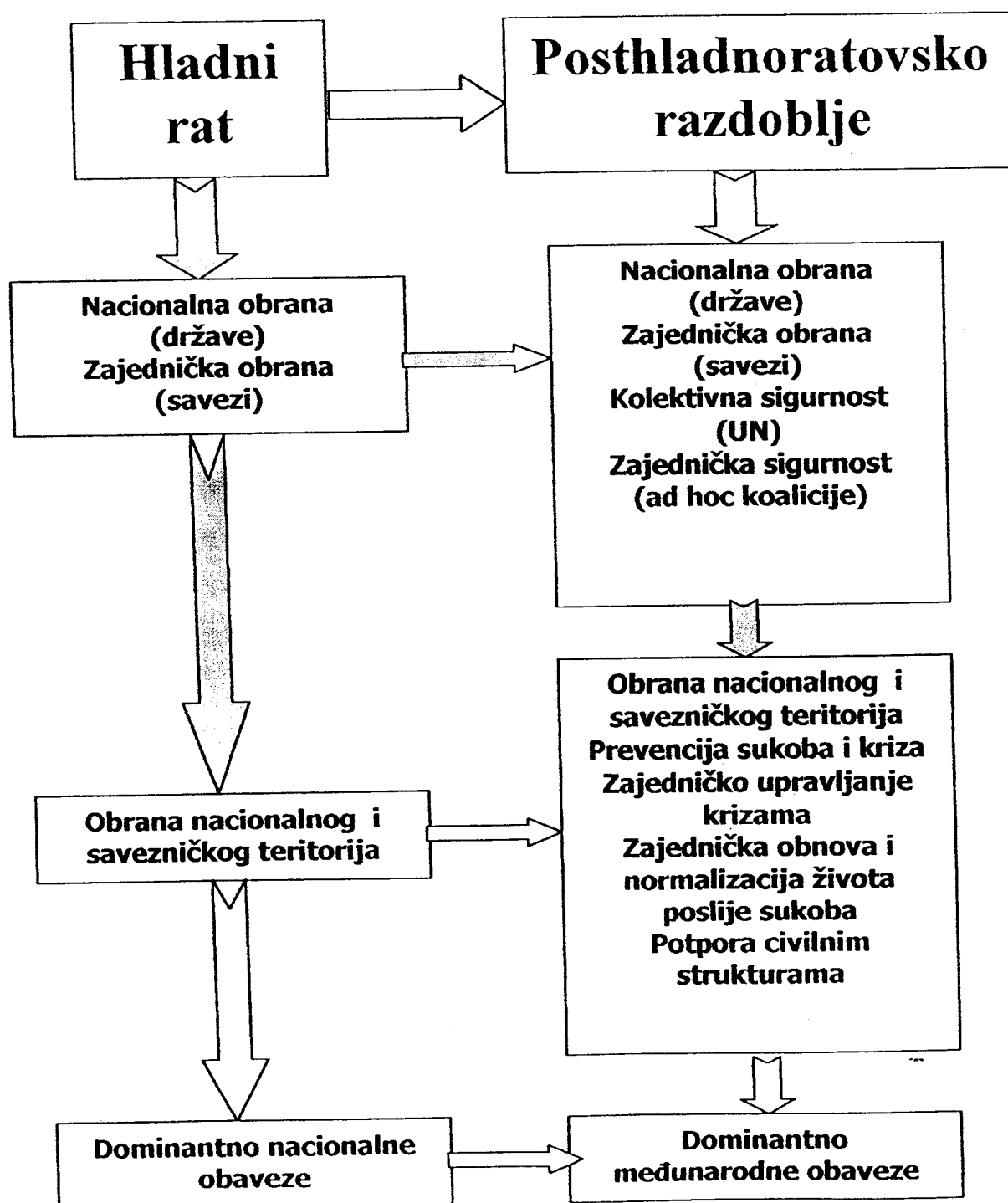
Međunarodna sigurnosna okolina, u kojoj se novi izazovi i opasnosti isprepliću, zahtijeva od suvremenih država izgradnju višefunkcionalnih struktura u sustavu nacionalne sigurnosti. Oružane snage su među prvima morale prihvatiti postojanje novih zadaća i organizirati se za njihovu provedbu, kako bi i dalje predstavljale legitimni instrument nacionalne sigurnosti u novom, sve manje vojnom, sigurnosnom okruženju. Prema tome, oružane snage, pored obrane vlastitog teritorija od oružane agresije, prihvaćaju i pripremaju se za nove zadaće.

PROMJENA U PRIRODI OBRAMBENE I SIGURNOSNE FUNKCIJE DRŽAVE

Obrana danas ima nešto drugačije značenje nego što je imala prije desetak godina. Ona se temeljila na tradicionalnim obrambenim operacijama državnih granica i teritorija od konvencionalnih vojnih agresija. Suvremene prijetnje redefinirale su tradicionalno poimanje obrambene i sigurnosne funkcije, jer se njihovo djelovanje ne može više sprječavati isključivo i jedino na granicama i vojnim snagama. Stoga je

naraslo shvaćanje o potrebi izgradnje međunarodnih instrumenata pomoću kojih bi se realizirale zajedničke međunarodne odgovornosti za stabilnost i sigurnost. Danas obrambena funkcija uključuje prevenciju, upravljanje krizama i post-krizni oporavak. Prevencija se ostvaruje na različite načine kroz međunarodne institucije ili kroz individualno djelovanje pojedinih država. Upravljanje krizama ostvaruje se kroz međunarodne regionalne i svjetske organizacije u čemu države sudjeluju u skladu s vlastitim potencijalima i opredjeljenjima. Post-krizni oporavak također spada u zadaće

Prikaz 1: Transformacija nacionalne obrane i nove zadaće

zajedničkog djelovanja. Iako obrana nacionalnog teritorija ostaje i dalje prioritet oružanih snaga svake pojedine države, njihove se obaveze danas proširuju na zadaće zajedničke sigurnosti. One su raznovrsne i ostvaruju se različitim instrumentima (primjerice, kolektivna sigurnost u okviru UN-a, zajednička obrana u okviru NATO-a ili bilateralnih ugovora, zajedničko djelovanje u okviru *ad-hoc* koalicija na rješavanju pojedinih pitanja...).

Jamstva vlastite sigurnosti države više ne organiziraju isključivo same, već razvojem sveobuhvatne strategije nacionalne sigurnosti prednost daju izgradnji sigurne i stabilne međunarodne okoline, što podrazumijeva i uključivanje vlastitih oružanih snaga u različite vrste međunarodnih obveza (mirovne, humanitarne i druge misije).

Nadalje, od država se više ne očekuje (barem ne u europskom prostoru) razvoj svih vojnih sposobnosti, već specijalizacija za one zadaće koje proizlaze iz mogućnosti države, odnosno postignutog dogovora u okviru raspodjele budućih odgovornosti u zajedničkim misijama.

Sigurnosna okolina, izazovi i prijetnje, te dinamika njihovih promjena, predstavljaju vrlo zahtijevne zadaće za svaku pojedinu državu. Rijetke su zemlje koje mogu samostalno i učinkovito odgovoriti na nove izazove, pa se jamstva sigurnosti sve više traže u zajedničkom djelovanju. Izgradnja svih sposobnosti na razini nacionalnih država trajala bi presporo, te se inzistira na udruživanju posebnih sposobnosti, odnosno specijalizaciji svake pojedine države za određene zadaće. To ne znači kako će se u budućnosti države prepoznavati po svojim specijalnostima u novim zadaćama, već da će, u okviru svoje nacionalne obrane, posebnu pozornost poklanjati razvoju specijalnosti koje će, udružene s drugim državama, moći zajednički i učinkovito odgovoriti na sve izazove i prijetnje suvremene sigurnosti i izvan granica vlastite države.

Suvremene države suočavaju se s još jednim velikim izazovom: vrlo čestim i brzim promjenama u sigurnosnoj okolini. Poseban pritisak osjećaju manje i tranzicijske države i to zbog toga što nemaju dovoljno sredstava za investiranje u stalno prilagođavanje sigurnosnog sektora, te zbog toga što je njegova tranzicija vrlo spora. Njihovi odgovori na nove izazove uglavnom su djelomični i zakašnjeli, što dodatno komplicira obavljanje obrambene i sigurnosne funkcije u vrlo složenoj međunarodnoj sigurnosnoj okolini. Na strateškoj razini one su se opredijelile za preuzimanje odgovornosti za međunarodnu sigurnost i zajedničko djelovanje, ali su njihovi kapaciteti ograničeni za takve zadaće. U stalnim nastojanjima zadovoljavanja međunarodnih

obveza, zanemaruju se druge zadaće obrambenog sustava. Time tranzicijske države upadaju u svojevrsnu sigurnosnu zamku: *potrebe sudjelovanja u zajedničkim međunarodnim obvezama izvode se na štetu cjelokupnog sustava.*

Tranzicijske države suočavaju se s još jednom grupom pitanja i dvojbi. Naime, postavlja se pitanje: kakva sigurnosna jamstva može jednoj državi dati njezino sudjelovanje u međunarodnim mirovnim i drugim operacijama? Ili ipak, treba voditi računa o onim jamstvima koja si država može osigurati sama? **Slijedi i ključno pitanje: kako upravljati "unutarnjim" i "vanjskim" obvezama države na sigurnosnom području, a da se izbjegne razdvajanje sigurnosne strukture na "međunarodnu" i "domaću": jednu obučenu, mobilnu i spremnu za međunarodne zadaće; drugu, neopremljenu, malu, za domaće potrebe podrške civilnim strukturama u slučajevima prirodnih nesreća i drugih kriznih situacija?** Osim vrlo složene sigurnosne okoline, ovo pitanje također komplicira donošenje ključnih odluka na nacionalnoj razini.

PERCEPCIJA SIGURNOSNE OKOLINE REPUBLIKE HRVATSKE

U uvodnom dijelu Strategije nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, opisuje se nova strateška okolina i potreba stalnog prilagođavanja sigurnosnim izazovima i opasnostima. Jasno je naglašeno kako "...nema jačanja vlastite sigurnosti na račun tuđe sigurnosti. Jednako tako, nema učinkovitog sraza s rizicima i prijetnjama bez uzajamne suradnje i pomoći. Novi izazovi traže nova rješenja". Regionalna sigurnosna okolina stabilna je, ali još uvijek postoje žarišta koja bi mogla imati utjecaj na sigurnost i stabilnost Republike Hrvatske. Opasnosti od vojnih sukoba još uvijek nisu u potpunosti eliminirane u regiji, mada se ističe kako su značajno smanjene. Zahvaljujući nazočnosti međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, Kosovu i Makedoniji, moguće opasnosti vojnog nasilja u regiji za sada se drže pod kontrolom.

Šira sigurnosna okolina Republike Hrvatske predstavlja nove izazove nacionalne sigurnosti. U Strategiji nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske ona se opisuje riječima: "S obzirom na položaj Republike Hrvatske, na njezinu stabilnost i sigurnost mogu negativno utjecati krize u njezinom neposrednom susjedstvu, ali i u širem području, posebno na području koje obuhvaća južno Sredozemlje / sjevernu Afriku, Bliski istok i Kavkaz. Na navedenim prostorima, koji su destabilizirani krizama, sukobima, te visokim

demografskim rastom i smanjivanjem dostupnih resursa (voda, energija, hrana), sve je izraženije djelovanje transnacionalnih prijetnji i prenošenje kriza prema europskom kontinentu". Republika Hrvatska se nalazi na vrlo značajnim strateškim pravcima koji povezuju različite dijelove Europe, te Europu s njezinim bližim susjedstvom na drugim kontinentima. Upravo zbog takvog smještaja, Republika Hrvatska predstavlja tranzitni pravac mnogim legalnim, ali istodobno i ilegalnim aktivnostima, što predstavlja poseban sigurnosni izazov sustavu nacionalne sigurnosti.

Iz Strategije nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske proizlaze tri područja na kojima oružane snage Republike Hrvatske trebaju razvijati svoje sposobnosti: nacionalna obrana, sudjelovanje u mirovnim i drugim misijama na međunarodnoj razini, te potpora civilnim strukturama u slučajevima prirodnih i drugih nesreća i katastrofa. S obzirom na to, Oružane snage Republike Hrvatske trebaju postati "...moderna i dobro opremljena borbena sila koja će po svom karakteru, veličini, strukturi, sustavu upravljanja i zapovijedanja, obuci i izobrazbi biti sposobna odgovoriti zahtjevima nacionalne obrane kao i novim izazovima i prijetnjama vojne i nevojne prirode. Također, Oružane snage moraju biti sposobne odgovoriti zahtjevima koji proizlaze iz integracijskih ciljeva i međunarodnih obveza Republike Hrvatske".

U Strategiji obrane Republika Hrvatska se opredijelila za razvoj "punog spektra obrambenih sposobnosti", kao načina kojim se najbolje osiguravaju "primjereni odgovori na postojeće i buduće sigurnosne izazove". Iz toga proizlazi kako Republika Hrvatska treba raspolagati odgovarajućim obrambenim i vojnim sposobnostima koje se, zbog ograničenih raspoloživih resursa, ne mogu osigurati samostalno. Stoga se Republika Hrvatska usmjerava prema razvoju sposobnosti na četiri područja:

- 1) izgradnji vjerodostojnih vlastitih obrambenih sposobnosti,
- 2) doprinosu u izgradnji stabilnog i sigurnog okruženja,
- 3) razvijanju partnerstva i suradnje s drugim demokratskim državama te
- 4) izgradnji pouzdanih savezničkih odnosa, odnosno približavanje i pridruživanje postojećim obrambenim savezničkim aranžmanima.

Temeljna zadaća Oružanih snaga Republike Hrvatske ostaje nacionalna obrana, ali će one razvijati i druge sposobnosti u skladu sa sigurnosnim potrebama (na unutarnjem i vanjskom planu). Strategija obrane Republike Hrvatske jasno naglašava kako se dobrobiti stabilne sigurnosne okoline ne mogu samo eksploatirati, već treba pristupiti aktivnom sudjelovanju u njezinom održavanju i poboljšavanju. Novi obrambeni

koncept, koji proizlazi iz Strategije obrane Republike Hrvatske, podrazumijeva Oružane snage Republike Hrvatske jednom od temeljnih komponenti obrambenog sustava. Da bi ostvarivale predviđene zadaće i funkcije u obrambenom sustavu, one trebaju biti: "dobro organizirana, visoko profesionalna i moderna institucija sastavljena od profesionalnoga, pričuvnoga i ročnog dijela, koja je sposobna jamčiti obranu države i izvršavati odgovarajuće mirnodopske zadaće u zemlji i inozemstvu". Kada se govori o "visoko profesionalnoj i modernoj instituciji", podrazumijeva se razvoj oružanih snaga u skladu s potrebama i zahtjevima demokratskog političkog sustava. "Profesionalnost" u ovome kontekstu ne treba shvaćati kao tip oružanih snaga (profesionalna vojska), već kao jasnu formalnu raspodjelu odgovornosti za sigurnost na razini zajednice, te dobru obučenost i opremljenost za izvršavanje zadaća. Profesionalizacija podrazumijeva djelovanje prema strateškim političkim odlukama, zakonima, pravilima i procedurama koja se uspostavljaju u okviru jedne političke zajednice. Jedino tako shvaćena profesionalizacija može zadovoljiti potrebu društva za nadzorom onih dijelova sustava koji imaju na raspolaganju mogućnost primjene sile. Naime, kod njih je stalno prisutna tendencija autonomnog djelovanja (izvan kontrolnih mehanizama političke zajednice), pa je stoga nužno posebnu pozornost posvetiti izgradnji i funkcioniranju onih instrumenata nadzora koji će onemogućavati sve pokušaje samostalnog djelovanja mimo političkih odluka, odnosno ponašanje suprotno ulozi i zadaćama tih dijelova sustava u demokratskom političkom okružju.

OSTVARIVANJE NACIONALNE SIGURNOSTI REPUBLIKE HRVATSKE

Strateški dokumenti Republike Hrvatske na području nacionalne sigurnosti i obrane uočavaju povećanje nevojnih opasnosti, te u skladu s tim upućuju prema izgradnji oružanih snaga koje će biti u stanju izvršavati zadaće primjerene novim sigurnosnim uvjetima. Povezanost suvremenih opasnosti također upućuje na povećanu suradnju na razini sustava nacionalne sigurnosti između različitih dijelova njegove strukture. To također podrazumijeva jedinstven i učinkovit sustav upravljanja krizama na razini države.

Treba naglasiti kako se o pitanjima realizacije strateških dokumenata u Republici Hrvatskoj nije do sada ozbiljno raspravljalo. Iz njih nedvojbeno proizlaze zahtjevi za izgradnjom oružanih snaga koje će imati sposobnosti djelovanja na tri područja:

nacionalna obrana, sudjelovanje u međunarodnim operacijama i podrška civilnim strukturama u slučaju prirodnih i drugih nesreća. Postavlja se pitanje u kojoj mjeri Oružane snage Republike Hrvatske mogu izvršavati sve tri zadaće, te koliko su ostvarena načela o malim, mobilnim i učinkovitim oružanim snagama. Treba napomenuti kako su spomenuti strateški dokumenti identificirali probleme, ali se nisu upuštali (osim načelno) u organizaciju i budući razvoj Oružanih snaga Republike Hrvatske. Razloge takvom stanju možemo pronaći u odlaganju provođenja reformskih zahvata na smanjivanju broja pripadnika oružanih snaga, što je prouzročilo ogromne teškoće u planiranju dugoročnog razvoja obrambenog sustava i Oružanih snaga RH, odnosno zapreke sveobuhvatnoj transformaciji sustava. To su pitanja s kojima se tek trebamo vrlo ozbiljno suočiti.

U javnosti su prisutne vrlo rijetke reakcije na ta pitanja. One se uglavnom reduciraju na smanjivanje broja ljudi u Oružanim snagama Republike Hrvatske, ili na prigovore koji stižu iz NATO-a, a vezani su na nepodobnu strukturu Oružanih snaga (prema procjenama NATO stručnjaka) te procjeni mogućnosti izvršavanja zadaća koje ih očekuju u okviru zajedničkih obaveza na međunarodnoj razini. U posljednje dvije godine povremeno se raspravljalo o ukidanju vojnog roka, odnosno o potpunoj profesionalizaciji Oružanih snaga Republike Hrvatske. Takva rješenja interpretirana su i predstavljana kao mogući odgovori za budućnost Oružanih snaga RH, koje će biti u stanju izvršavati više složenih zadaća (od obrane nacionalnog teritorija, preko međunarodnih obaveza, do pomoći civilnim strukturama).

Dosadašnja rasprava o tim pitanjima u Republici Hrvatskoj većim se dijelom zadržavala u političkoj sferi. Jedna parlamentarna stranka pitanje promjena u hrvatskom obrambenom sustavu promovira kroz akciju ukidanja obaveznog služenja vojnog roka. Uz ukidanje ročne službe vezuje se pitanje profesionalizacije vojske, mada ta dva procesa ne moraju biti nužno povezana. Osnovni cilj pozivanja građana na služenje vojnog roka je njihovo obučavanje vojnim vještinama, koje se u redovitim ciklusima obnavljaju kroz pričuvu, s ciljem osiguranja odgovarajućih obrambenih sposobnosti u slučajevima oružane agresije na državu. Takav sustav funkcionira uz pretpostavku služenja vojnog roka većeg dijela populacije, raspoređivanje u pričuvu, te redovitost pričuve u uvježbavanju njihovih zadaća. Ukoliko neka od karika ne funkcionira u skladu s modelom, postavlja se opravdano pitanje: ima li uopće smisla vojno obučavati građane?

Smanjivanje mogućnosti oružanih sukoba u Europi utjecalo je na drugačiji pristup nacionalnoj obrani. Osim smanjivanja brojčanog sastava i drugih promjena, sustav popune u mnogim je državama doživio modifikacije. U novoj sigurnosnoj okolini nije više bila tako izražena potreba za masovnim vojskama i poučavanjem građana vojnim vještinama. Dopustilo se i drugačije izvršavanje obveze služenja vojnog roka, prije svega onima koji zbog prigovora savjesti i drugih razloga nisu željeli obučavanje za upotrebu i nošenje oružja. Iz godine u godinu povećavao se broj onih koji nisu odlazili na služenje vojnog roka, sve dok ta brojka u nekim državama nije prešla 50%, čime je nestala legitimnost takvog načina popune oružanih snaga i legitimnost koncepta opće vojne obveze.

Rasprave o reformama u području nacionalne obrane ne mogu se reducirati samo na odluke o ukidanju vojnog roka ili/i profesionalizaciji oružanih snaga, već postoji vrlo izražena potreba razgovora i odluka o mnogim drugim značajnim pitanjima. Trebalo bi svakako inzistirati na stručnoj raspravi, čime se može izbjeći nepotrebno politiziranje, koje uvijek završi donošenjem pogrešnih političkih odluka. Stručna javnost u Republici Hrvatskoj rijetko se uključivala u spomenute rasprave, dobrim dijelom i stoga što su se one zadržavale u političkoj sferi. S obzirom na pojavu mnogih pojednostavljivanja stvarnih problema u području obrane (primjerice, inzistiranje na ukidanju vojnog roka ima velike posljedice na mnoge dijelove obrambenog sustava, ali se o tome ne govori), potrebno je provesti sveobuhvatnu raspravu o budućem razvoju obrambenog sustava i Oružanih snaga Republike Hrvatske.

Potrebu cjelovite analize nalažu sljedeći elementi:

6. Europsko sigurnosno okruženje (minimalne mogućnosti oružanih agresija, povećanje civilne službe, smanjivanje i transformacija vojske, postupno napuštanje obaveznog služenje vojnog roka, postupna profesionalizacija)
7. Regionalno sigurnosno okruženje (zaostaje za europskih trendovima, jamac sigurnosti međunarodna zajednica, subregionalni sporazum o ograničenju naoružanja, smanjivanje oružanih snaga, različiti stupanj reforme sigurnosnog sektora, različit stupanj reforme oružanih snaga, civilno-vojni odnosi, prisutnost mnogobrojnih nevojnih izazova i opasnosti itd.)
8. Društveni razvoj u Republici Hrvatskoj (proces pluralizacije, individualizacije, negativni demografski trendovi...)

9. Promjene u sigurnosnoj agendi (nema izravnih vojnih prijetnji, novi izazovi i prijetnje, rastu nevojne ugroze)

10. Nova uloga oružanih snaga u sigurnosnom i obrambenom organiziranju (smanjuje se mogućnost oružanog djelovanja, oružane snage sve više sudjeluju u međunarodnim operacijama, njihova nacionalna uloga podložna je procesu "policizacije"...)

Reformama u obrambenim sustavima i oružanim snagama u Europi, dominiraju rasprave o drugačijem načinu popune oružanih snaga, koje proizlaze iz premise o demilitarizaciji demokratskih društava. Ona više nisu suočena s izravnom vojnom prijetnjom, već s nizom drugih opasnosti, što podrazumijeva nužne strukturne i institucionalne promjene u sustavu nacionalne sigurnosti. Najsloženije promjene poduzimaju se upravo u oružanim snagama. U uvjetima smanjene vojne prijetnje, ne postoji više potreba za mnogoljudnim vojskama, pa su i prve promjene bile upravo smanjivanje brojčanog sastava.

Iz godine u godinu smanjivali su se i vojni proračuni (posebice u europskim državama), te je sve manje ljudi osjećalo potrebu služiti vojni rok u oružanim snagama (države su dopustile vrlo liberalne sustave za civilnu službu, rješavajući tako, na jedan specifičan način, pitanje smanjivanja broja vojnika). S vremenom su se počele javljati određene frustracije unutar oružanih snaga, jer su reforme uglavnom završavale sa smanjivanjem financija, ljudstva, naoružanja, a malo je ili ništa poduzimano na izgradnji novih sposobnosti. Takvo stanje rezultiralo je u zapadnim europskim državama ozbiljnim raspravama o karakteru budućeg vojnika, te se zaključilo kako je ročnik nepodesan za većinu zadaća koje bi trebao suvremeni vojnik izvršavati u budućnosti.

U vrijeme "hladnog rata", kada je postojala jaka prijetnja oružane agresije, cjelokupno stanovništvo se obučavalo za različite načine pružanja otpora. Služenje vojnog roka i kasnije služba u pričuvi, vrlo su jaka institucija i simbol državljanske i društvene odgovornosti. Oružane snage su, u takvom sustavu, refleksija društva iz kojeg izrastaju (reprezentativnost). S obzirom na promjene u društvu (modifikacije u sustavu vrijednosti kod mlade generacije), a posebice promjene u strateškoj geografiji, suvremene se države ozbiljno suočavaju s potrebom izmjena u načinima popune oružanih snaga.

ORUŽANE SNAGE U SUSTAVU OBRANE

Oružane snage, kao glavni čimbenik sustava obrane specijalizirana su oružana organizacija pripremljena i organizirana za vođenje oružane borbe i rata. Kao vitalni dio državne organizacije, oružane snage su i glavni instrument u vođenju državne politike za očuvanje neovisnosti i teritorijalnog integriteta zemlje, ustavnog uređenja i gospodarskog sustava. Njihov sastav, veličina i opremljenost uvjetovani su ponajprije strategijom obrane zemlje, ali i ustavnim uređenjem, razinom gospodarskog razvoja, geostrateškim položajem zemlje, njenim demografskim mogućnostima i drugim čimbenicima.

Strategija obrane, kao najbitnija odrednica ustroja obrambenih kapaciteta neke zemlje, kritična je komponenta politike nacionalne sigurnosti koja je vojno-politički izraz sredstava, ciljeva i teorija jedne države o tome kako može najbolje "proizvesti" sigurnost za sebe. Idealno ona uključuje objašnjenje zašto se očekuje da ta teorija funkcionira. Strategija obrane treba identificirati moguće opasnosti za nacionalnu sigurnost zemlje i mora osmisliti politička, gospodarska, vojna i druga sredstva za otklanjanje tih prijetnji. Treba utvrditi prioritete, i među prijetnjama i među sredstvima za njihovo otklanjanje, zato što je u sve anarhičnijoj međunarodnoj zajednici broj mogućih prijetnji sve veći, a u uvjetima neizbježnih ograničenja nacionalnog gospodarstva resursi su sve oskudniji. S obzirom na to da su resursi oskudni treba odabrati najprimjerenija obrambena i vojna sredstva da bi se postigli politički ciljevi kojima se teži. Tako definirana strategija obrane temelj je izgradnje sustava obrane, a onda i oružanih snaga u njegovom sklopu.

Suvremene strategije (nacionalne sigurnosti, obrane i vojne strategije), obrazlažu promjene u sigurnosnoj, obrambenoj i vojnoj agendi, te upućuju na bitne promjene u sigurnosnom, obrambenom i vojnom organiziranju na razini nacionalne države. Analiza strateških dokumenata Republike Hrvatske, pokazuje prepoznavanje sigurnosnih promjena, što usmjerava prema nužnim promjenama u instrumentima kojima će se jamčiti sigurnost svakom pojedincu i cjelokupnoj zajednici. U vojnom području, posebice u europskim državama, promjene se usmjeravaju prema stvaranju sve brojnijih snaga za posebno djelovanje, elitnih postrojbi, snaga za brze intervencije i snaga za elektronsko ratovanje, čime se mijenja izgled oružanih snaga, ali i načini ratovanja (što

je vrlo zorno prikazano u intervencijama oružanih snaga SAD-a i njihovih saveznika u Afganistanu i Iraku).

Oružane snage su kičma sustava obrane svake zemlje. One su istodobno i temeljna komponenta vojne sile i nositelj vojne moći države. Kao fizički dio političke sile, oružane snage su još uvijek neophodan instrument obrane države od napada (prije svega oružanog) i činitelj stabilnosti ustavnog uređenja. I pored vrlo značajnih pozitivnih promjena u svijetu i sve izraženijih želja da se problemi i sporovi među narodima i državama rješavaju mirnim putem, čovječanstvo je još vrlo daleko od uvjeta i vremena kada će to biti potpuno ostvarivo. Suprotnosti u svijetu (socijalne, gospodarske, političke, nacionalne, vjerske i druge), krize (prehrambena, sirovinska, energetska, ekološka) i problemi (glad, žeđ, neimaština, bolesti...) toliki su da će još dugo izazivati sukobe različitih vrsta i intenziteta, uključujući i oružane. Zato postojanje oružanih snaga u svim zemljama svijeta nije izraz subjektivne volje država, nego realnih uvjeta, procesa i odnosa u svijetu. Time se naravno ne isključuje i ne zanemaruje uloga same države u konstituiranju, razvoju i uporabi oružanih snaga.

Polazeći od navedenog može se uočiti da su i oružane snage neke zemlje izraz potrebe, a ne proizvod puke volje bilo koje organizacije, pa ni same države. Ta potreba će, s obzirom na naznačene svjetske procese i probleme, postojati još dugo u budućnosti. Oružane snage se odlikuju brojnim osobinama na koje se nailazi i u drugih državnih organizacija, premda su one često u njoj puno više izražene. Te osobine su prisutne u raznim modelima obrambenih sustava, a njihov intenzitet i način manifestiranja ovise o konkretnim društvenim, unutarnjim i vanjskopolitičkim uvjetima. Temeljne osobine oružanih snaga kao državne organizacije mogu se definirati kako slijedi:

- 1) Oružane snage su organizacija u kojoj formalne sveze dominiraju nad personalnim;
- 2) Oružane snage su organizacija s hijerarhijskom strukturom;
- 3) Oružane snage su državna institucija u kojoj vrijede posebna pravila različita od normi u političkom sustavu, a često i u sustavu obrane;
- 4) Oružane snage su borbena skupina organizirana radi pobjede u ratu, ali sve više i za ukupni opstanak neke države i društva.

Oružane snage se konstituiraju u skladu sa strategijom obrane kao jedinstvena oružana sila u nekoj državi. Sastavljene su, prema primjerima u mnogim zemljama u

svijetu, od operativne i teritorijalne komponente. Operativna vojska je organizirana kao: Kopnena vojska (KoV), Ratna mornarica (RM) i Ratno zrakoplovstvo (RZ) i protuzračna obrana (PZO) te s mnoštvo različitih rodova i službi.

Kopnena vojska je oblik oružanih snaga čija se veličina u broju ljudi kontinuirano smanjuje, a vatrena moć i tehnička opremljenost sve više povećavaju. U Kopnenoj vojsci dominiraju tri osnovna roda: pješništvo (mehanizirano), oklopne postrojbe i topništvo, ali sve veću važnost dobivaju i inženjerija i postrojbe veze. Kopnena vojska je, kao što joj i ime kaže namijenjena izvođenju bojavih djelovanja na kopnu, ali i protuzrakoplovnu obranu, zbog čega u izvršavanju zadataka surađuje s ratnim zrakoplovstvom i protuzrakoplovnom obranom, ali i ratnom mornaricom.

Ratno zrakoplovstvo s protuzračnom obranom izvršava raznovrsne zadaće samostalno i u suradnji s drugim oblicima oružanih snaga. Suvremeno je Ratno zrakoplovstvo opremljeno za vođenje najsuvremenijih borbenih operacija i za obranu zračnog prostora i protuzračnu obranu. Ratno zrakoplovstvo služi ponajprije za izvršavanje sljedećih zadaća: uništavanje većih vojnih formacija protivnika na njegovom teritoriju; uništavanje važnijih objekata i instalacija protivnika; prenošenje ubojnih (nuklearnih) projektila do cilja; podrška borbenih djelovanja Kopnene vojske; zaštita vojnih baza i pomorskih komunikacija; brzo prebacivanje ljudi i tehnike.

Ratna mornarica u zemljama koje imaju otočki karakter ili dugu obalu, ima strategijski značaj. Predviđena je uglavnom za izvršavanje sljedećih zadaća: nanošenje udara po strategijskim objektima na teritoriju protivnika; uništavanje pomorskih formacija protivnika (brodova i podmornica); potpora Kopnene vojske na primorskim pravcima; izvršavanje pomorskih desanata i zaštita pomorskih komunikacija. U teritorijalnom pogledu je uglavnom podijeljena na zborna područja koja se uglavnom poklapaju s vojnoteritorijalnom podjelom zemlje.

Teritorijalni dio oružanih snaga se nalazi uglavnom u sklopu Kopnenih snaga. Postojanje teritorijalnih snaga uvjetovano je bavljenjem ne samo pitanjima vanjske, već sve češće i unutarnje sigurnosti. Teritorijalna vojska se bazira na spoju vojnih i civilnih interesa. Širok raspon djelovanja čini je instrumentom koji je stalno u funkciji obrane. Njezino svakodnevno iskustvo u odnosima s vojskom i upravom, fleksibilnost i vojna moć čine kakvoću na koju se vlada neke države uvijek može osloniti u slučaju kriza izazvanih oružanim djelovanjem, ili prirodnim i tehničkim katastrofama. Unutarnja sigurnost za teritorijalnu vojsku postaje jednako važna kao i vanjska akcija. Zajedno s

policijom, teritorijalna vojska, kao što je na primjer u Francuskoj, može biti jedna od najvažnijih komponenti unutarnje sigurnosti, dok istodobno, zajedno s vojskom, doprinosi vanjskoj sigurnosti zemlje.

U miru je teritorijalna vojska usmjerena na organiziranje i pripremanje te provođenje sigurnosnih zadataka zajedno s policijom, kada oni prelaze njezine mogućnosti. U ratu je orijentirana na očuvanje javnog reda, zaštitu vladinih i parlamentarnih institucija, doprinosi i sigurnosti obrambenih infrastruktura, kao što su tvornice oružja, brodogradilišta, zrakoplovne luke ili prometnice, obrana vitalnih strateških točaka zemlje i suradnja s operativnom vojskom. S obzirom na to da je teritorijalna vojska uglavnom popunjena pričuvnim vojnicima, za njezino je funkcioniranje bitno provođenje mobilizacije.

TIPOVI ORUŽANIH SNAGA

Raspad feudalnih monarhija prouzrokovao dugotrajnim ratovima u kojima su sudjelovale masovne oružane snage, označio je početak modernog razdoblja razvoja oružanih snaga kojeg je obilježio dinamičan razvoj vojne tehnike i tehnologije. Promijenjen je ne samo karakter vojnog organiziranja, već se nemjerljivo povećala i vojna moć. Posljedice razvoja vojne tehnike i tehnologije na evoluciju oružanih snaga, kao društvene institucije, također su višestruke. Moguće ih je podijeliti u tri vrste: posljedice na organizaciju i strukturu oružanih snaga, na unutarvojne društvene odnose i na odnos vojska - društvo. Neposredno su najvidljivije posljedice neprekidnog usavršavanja oružja na organizaciju oružanih snaga, strukturu njihovih osobnih i materijalnih formacija - kako se kaže vojnom terminologijom - i načine njihovih djelovanja. Po svojoj organizaciji, strukturi i načinu djelovanja, današnje oružane snage su bitno drugačije čak i od oružanih snaga s kraja prošlog stoljeća.

Sa svojim granama, rodovima, službama i tisućama specijalnosti, to su vrlo složene organizacije koje zahtijevaju visoku obrazovnu strukturu ne samo časnika već i većeg dijela vojničkog sastava. Pored toga, razvoj vojne tehnike i tehnologije omogućava i zahtijeva ne samo kvalitativne promjene u organizaciji i strukturi oružanih snaga, već i njihovo neprekidno kvantitativno razvijanje. Posljedice razvoja vojne tehnike i tehnologije na unutarvojne i društvene odnose manje su vidljive, ali su također duboke i važne. Suvremena oružana borba zahtijeva od svakog sudionika u njoj

inicijativno stručno iskorištavanje taktičko-tehničkih mogućnosti sredstava kojima rukuje. U dinamici borbe, časnik nije u stanju kontinuirano izravno nadzirati postupke podčinjenih, a još manje je u mogućnosti fizičkim ih pritiskom, kao glavnim sredstvom, prisiljavati na borbeno djelovanje, što je bilo karakteristično za oružanu borbu u prošlim stoljećima. Zbog toga su mehanička stega, utemeljena na sredstvima fizičkog pritiska i krajnje socijalno diferenciranje časnika i vojnika, sve manje pogodna sredstava za postizanje kohezije postrojbi i njihovog borbenog morala. Sve važnija je osobna motiviranost svakog vojnika za maksimalno iskorištavanje taktičko-tehničkih mogućnosti oružja i opreme kojom rukuje.

Ovisno o karakteru društva, karakteru oružanih snaga i ciljevima rata, to se postiže ili izgrađivanjem takvih društvenih odnosa koji omogućuju primjenu metoda ideološke i psihološke manipulacije ljudima (kao izvora njihove osobne motiviranosti), ili izgrađivanjem takvih društvenih odnosa koji omogućuju svakom pripadniku postrojbe biti stvarnim čimbenikom u njezinom životu, pa je njegova osobna motiviranost izraz drugačijeg položaja u postrojbi i cjelokupnoj vojnoj organizaciji. Posljedice utjecaja razvoja vojne tehnike i tehnologije na odnos vojska-društvo, izravno su vidljive i vrlo su važne. One proizilaze iz sljedećih činjenica: suvremena vojna tehnika i tehnologija zahtijevaju brojnije profesionalce, koji čine posebnu profesionalnu društvenu skupinu; suvremene vojske moraju raspolagati sve većim financijskim i materijalnim sredstvima i, kao izravna posljedica, objektivno narasta društvena moć oružanih snaga u društvu i državi. Na koji način će ta obilježja suvremenih oružanih snaga utjecati na njihov odnos prema društvu, primarno ovisi o karakteru društva, karakteru oružanih snaga i odnosu političkih snaga u društvu. Ovisno o tim čimbenicima, posljedice tog utjecaja mogu biti različite, do međusobne oprečnosti. Na primjer, ako u nekom društvu autokratske konzervativne snage imaju dominantni utjecaj, tehnička i materijalna moć oružanih snaga takvog društva je izvor sposobnosti konstituiranja njenog parcijalnog interesa i njenog osamostaljivanja u odnosu na društvo. Brz razvoj ratne tehnike sve više potencira važnost čovjeka, jer je on bio i ostao tvorac i nositelj tog razvoja. Čovjek odlučuje o uporabi vojne tehnike, a o njemu ovisi i svrsishodnost njenog postojanja. Dakako, to ne umanjuje važnost tehnike. Usklađena s ljudskim djelovanjem, vojna tehnika neslućeno povećava bojeve sposobnosti. Zbog toga je odabir i osposobljavanje ljudi za stručno i odgovorno korištenje suvremene vojne tehnike, jedno od najvažnijih pitanja kojim se bave sve oružane snage u svijetu. U skladu s tim, sve zemlje u svijetu

posvećuju veliku pozornost razvoju i usavršavanju sustava popune (mirnodopske i ratne) oružanih snaga.

Svaki narod i svaka država ima pravo na samoobranu u slučaju oružanog napada. Pravo na slobodu i potrebe za sigurnošću, očituju se u spremnosti svakog naroda da se brani i štiti od svake ugroženosti i opasnosti. Obrana slobode, neovisnosti i suverenosti je iznad svake ideologije i politike. Zbog toga se u obrani zemlje (domovine) povezuju ljudi i grupacije različitih ideoloških, političkih, vjerskih i drugih opredjeljenja. Njihovo povezivanje usklađeno je sa općom strategijom obrane koju usvaja najviše tijelo vlasti u državi i kroz izgrađeni obrambeni sustav. Svaka država osmišljava na odgovarajući način svoju opću strategiju obrane (projekt obrane) i obrambeni sustav. Država je pri tome ograničena različitim čimbenicima, koji imaju izravan ili neizravan utjecaj. Radi se o mnogim unutarnjim i izvanjskim, odnosno lokalnim i međunarodnim čimbenicima.

Iz strategija obrane gotovo svih zemalja svijeta mogu se izvući određeni zajednički stavovi. Ti stavovi su u stvari najviša opredjeljenja ljudske zajednice na području obrane i nacionalne sigurnosti i imaju opće značenje. To su:

1) Pravo zemlje na obranu smatra se neotuđivim pravom svakog naroda i države i realizira se kao pravo na individualnu i kolektivnu obranu;

2) Svaka država izražava odlučnost i spremnost braniti i očuvati svoju slobodu, neovisnost, teritorijalnu cjelovitost i ustavni poredak, izjašnjavajući se istodobno za dobre i ravnopravne odnose s drugima, a posebice susjednim zemljama i narodima;

3) Rat više nije svrsishodno sredstvo za razrješavanje sporova među narodima i državama. Države se odriču uporabe sile, agresije i rata, a zalažu se za mimo i sporazumno rješavanje sporova. Prihvaća se ocjena Organizacije ujedinjenih naroda, da su agresija i rat zločin protiv čovječanstva i da treba stvarati uvjete da do njih ne dolazi.

4) Sve spoznaje govore kako u svijetu još uvijek postoje razlozi i situacije u kojima su mogući napadi i ratovi, pa je stoga nužno organizirati obranu zajednice;

5) Obrambena djelatnost se ne usmjerava samo na obranu od napada, nego sve više i na obranu i zaštitu od drugih globalnih ugrožavanja, posebice od prirodnih i tehnoloških katastrofa, te na zaštitu ekosustava.

6) U svim strategijama obrane izražava se čvrsto opredjeljenje za izgradnju takvog sustava obrane i vojnog organiziranja koje će svojom sposobnošću doprinositi otklanjanju napada, odnosno djelovati preventivno. U nekim strategijama je to toliko

naglašeno da se izdiže iznad svih drugih opredjeljenja i bitno utječe na strukturu sustava obrane potencirajući vojnu obranu i jačanje oružanih snaga više nego što je to objektivno potrebno.

Polazeći od stavova opće strategije obrane svaka zemlja izgrađuje specifične, svojim uvjetima primjerene, oružane snage. Ipak s obzirom na određena zajednička načela konstituiranja vojne organizacije i ciljeve koje ona treba zadovoljavati, danas se u svijetu može govoriti o tri temeljna tipa vojnih organizacija (s obzirom na način popune):

- 1) Vojna organizacija popunjena na temelju dobrovoljnosti (profesionalna vojska);
- 2) Vojna organizacija popunjena na temelju opće vojne obveze;
- 3) Kombinirani tip vojne organizacije;

Svaki od tih tipova vojne organizacije može se u određenom obliku pronaći u svakoj pojedinoj zemlji. Prilikom projektiranja vojne organizacije neophodno je odgovoriti na niz pitanja među kojima su posebice važna:

Kako osigurati služenje vojne organizacije državi i narodu, bez miješanja u civilni život?

Koje su prednosti i nedostaci profesionalne i ročne vojske, te u kakvom odnosu oni trebaju biti?

Kako prilagoditi vojnu organizaciju gospodarskim, demografskim i drugim resursima zemlje?

Kakav treba biti odnos između teritorijalne i operativne komponente oružanih snaga?

Kako organizirati učinkovito vođenje i zapovijedanje vojskom?

Odgovori na ova i brojna druga pitanja mogu se pronaći istraživanjem određenih tipova vojne organizacije u svijetu.

Profesionalna vojska

Popuna vojske djelatnim vojnicima se ostvaruje uz pridobivanje, odnosno angažiranje ljudi za službu u oružanim snagama na određeno vrijeme, uz materijalnu, obično novčanu naknadu. Ovaj se pristup primjenjivao od najstarijih vremena u manjoj ili većoj mjeri, a zadržan je i danas. Ni uvođenje opće vojne obveze u XIX. stoljeću nije

ga potisnulo. Zadržao se u nekim zemljama i nakon Drugog svjetskog rata (SAD i Velika Britanija) kao glavni način popune oružanih snaga. Do početka Prvog svjetskog rata gotovo sve zemlje, izuzev SAD i Velike Britanije, koje su to učinile tijekom rata, kao način popune oružanih snaga uvode opću vojnu obvezu. Nakon Prvog svjetskog rata SAD i Velika Britanija dijelom se vraćaju popuni vojske djelatnim vojnicima, ali zadržavaju i opću vojnu obavezu za popunu teritorijalne vojske. Nedugo nakon Drugog svjetskog rata, SAD i Velika Britanija napuštaju ponovo uvedenu vojnu obavezu i vraćaju se popuni vojske djelatnim vojnicima, kao način popune oružanih snaga zadržavajući neveliku teritorijalnu vojsku.

U mnogim europskim zemljama započeo je, ili je u tijeku, proces prelaska na profesionalnu vojsku. Neke zemlje će taj proces završiti, potpuno eliminirajući vojnu obvezu, dok će je druge ostaviti kao mogućnost. Donošenju odluka o promjeni načina popune, prethodila su znanstvena i stručna istraživanja, ali i javne rasprave. U odnosu na druge zemlje, Republika Hrvatska je u svojevrsnoj prednosti, jer već ima profesionalnu vojsku stvorenu u Domovinskom ratu. Zbog toga se donositelji političkih odluka, ali i hrvatska javnost ne nalaze samo pred dvojama potpune profesionalizacije Oružanih snaga Republike Hrvatske, već i pred pitanjima, kako postojeći, sadašnji profesionalni dio Oružanih snaga, što prije prilagoditi novim strateškim uvjetima i zadaćama. Najvažnije je pri tome osmisliti model novačenja, obuke i obrazovanja novih profesionalnih vojnika, čime bi se smanjila prosječna starost pripadnika profesionalnog dijela Oružanih snaga, a one učinile kadrovski dinamičnim.

Vojna organizacija popunjena na temelju vojne obveze

Još uvijek najvažniji način popune većine oružanih snaga u svijetu je opća vojna obveza, nastala u vrijeme stvaranja masovnih europskih vojski. Opća vojna obveza podrazumijeva uključivanje svih muških građana neke zemlje u oružane snage pod precizno zakonski propisanim uvjetima (primjerice, vremena i načina njihova angažiranja u postrojbama oružanih snaga – od novačenja, služenja vojnog roka, do službe u pričuvi). Francuska revolucija (1791-1794.), označava početak uvođenja opće vojne obveze građana, što je i formalno-pravno utvrđeno 1798. godine kada je Direktorijum donio poznati Zakon o konstrikciji. Od tada pa do danas vojna obveza obuhvaća sve građane zemalja u kojima je uvedena, ali s različitim postupkom pojedinih

kategorija građana, kako u pogledu dužine služenja vojnog roka, tako i u pogledu starosti u trenutku izvršenja novačke obveze - upućivanja na služenje vojnog roka. Ni opća vojna obveza nije u isto vrijeme uvedena u svim zemljama. U SAD, na primjer, sve do Prvog svjetskog rata nije uopće postojala nikakva statistika i evidencija o ljudima sposobnim za službu u vojsci, jer se ona do tada popunjavala isključivo dragovoljcima. Vlada SAD-a je izdala 1917. godine zapovijed za novačenje svih muškaraca starih 20 i 21 godinu, ali se i to novačenje temeljilo na dobrovoljnosti i patriotskim osjećajima građana. Tek 1940. godine donesen je Zakon o novačenju i izobrazbi kojim je predviđeno, pored ostalog, da vojni rok traje 12 mjeseci, s tim što je Kongres mogao u slučaju potrebe to vrijeme produžiti.

U prvom, a donekle i u Drugom svjetskom ratu vojna obveza građana bila je prilično jednostavna: služenje vojnog roka, povremene kraće vježbe u pričuvi i sudjelovanje u ratu, i to samo do određenih godina starosti. Međutim, nakon Drugog svjetskog rata te obveze se uvećavaju i proširuju. Tu su, pored služenja vojnog roka i sudjelovanja u borbi u sklopu oružanih snaga, još i ove obveze: stalno školovanje u raznim školskim institucijama, društvena angažiranost na planu obrane zemlje, služenje u postrojbama teritorijalne vojske (tamo gdje one postoje), rad u civilnoj zaštiti i društvenim organizacijama u ratu, itd. Dakle riječ je o mnogostrukim obvezama svih građana prema obrani, što pred suvremeni sustav popune vojske postavlja složene zadaće. Opća vojna obveza se u svim zemljama, gdje postoji novačka obveza, sastoji od obveze služenja vojnog roka i obveze služenja u pričuvnom sastavu. Međutim vojna obveza se ne ostvaruje u svim zemljama na isti način, posebno glede dužine služenja vojnog roka.

Popunu oružanih snaga na temelju vojne obveze koriste gospodarski siromašnije zemlje s potrebom da imaju veliku mirnodopsku vojsku. U nemogućnosti držanja dijela mirnodopske vojske popunjene djelatnim vojnicima, dio zemalja to nadoknađuje kroz vojnu obvezu koja obuhvaća sveukupno (muško) pučanstvo zemlje. Takav model vojne obveze podrazumijeva postojanje i velikog ratnog dijela oružanih snaga popunjenog pričuvnim vojnicima koji se rijetko pozivaju na vježbe i vojnu izobrazbu. Popuna oružanih snaga ročnim vojnicima je i hrvatska tradicija, zbog čega će u napuštanju ovog načina popune Oružanih snaga Republike Hrvatske trebati voditi računa o postupnosti. Do sada je služenje vojnog roka imalo za cilj ne samo obučavanje vojnika za služenje u pričuvi, nego i za sudjelovanje u obrani zemlje. Zbog toga će napuštanje opće vojne

obveze značiti i potrebu razvijanja drugih do sada zapuštenih komponenti obrambenog sustava, prvenstveno civilne i gospodarske obrane. Obuka građana za obuku zemlje mogla bi pronaći svoje mjesto u širem konceptu razvijanja sigurnosne kulture građana.

Kombinirani tip vojne organizacije

Kombinirani tip vojne organizacija podrazumijeva popunu oružanih snaga kroz vojnu obvezu i angažiranje djelatnih vojnika. Zapadnoeuropske zemlje, kao što je Njemačka, kombiniraju, u manjoj ili većoj mjeri, popunu vojske djelatnim vojnicima s općom vojnom obvezom. Djelatnim vojnicima uglavnom se popunjavaju elitne postrojbe i snage za brze intervencije, namijenjene za brzo i učinkovito izvršavanje najtežih i najsloženijih zadataka u suvremenom ratu. Upotrebom modela vojne obveze, popunjavaju samo dio mirnodopskih oružanih snaga. Vojnu obvezu obilježava vremenski kraće služenje vojnog roka i relativno male obveze u pričuvnim vojnim postrojbama. U europskom prostoru je u državama koje imaju kombinirani tip vojne organizacije, vidljiv trend povećanja broja djelatnih vojnika prema broju ročnika.

PROMJENE U MODELU POPUNE ORUŽANIH SNAGA

Najveće promjene u vojnoj obrani dogodile su se upravo u Europi. Na zapadu je iz strateških procjena nestala mogućnost velikog vojnog sukoba s istočnim blokom, što je rezultiralo mnogobrojnim transformacijama oružanih snaga. Na istoku se raspao vojni savez, te su države svoju obrambenu strukturu morale prilagoditi novim uvjetima.

Svakako treba spomenuti kako su odluke o transformaciji proizašle iz zajedničkih obveza (za države članice NATO-a), te nacionalnih procjena o mogućnostima i potrebama buduće organizacije vojne obrane i suradnje. Odluke nisu bile nametane izvana, već su bile isključivo nacionalne, te su slijedile logiku smanjivanja vojnih opasnosti i potrebu drugačije organizacije obrambenog sustava.

Tijekom "hladnog rata" europske su države oružane snage popunjavale na temelju opće vojne obveze. Najveći dio muške populacije bio je obučavan za oružanu borbu, što je rezultiralo sveukupnim pripremama društva i države za slučaj oružane agresije, masovnim, mnogoljudnim oružanim snagama i svojevrsnom militarizacijom društva. Rapidno smanjivanje vojne prijetnje u Europi imalo je za posljedicu značajne

transformacije priprema za obranu, a najviše promjena doživjele su upravo oružane snage.

Osim smanjivanja broja vojnika i finansijskih sredstava, neke europske države učinile su radikalne korake u načinu popune oružanih snaga napuštanjem opće vojne obveze i obaveznog služenja vojnog roka. Ovakvi potezi objašnjavani su različitim razlozima: smanjivanje troškova, nove vojne zadaće za koje su ročnici nepodobni, potreba ovladavanja novim tehnologijama koje zahtijevaju dugotrajnu obuku i profesionalni pristup, postizanje interoperabilnosti s drugim oružanim snagama za slučajeve zajedničkog djelovanja u međunarodnim misijama, promjene u vrijednosnim orijentacijama mladih (sve veća individualizacija i otpor prema služenju vojnog roka), i drugo.

Institucija opće vojne obveze ima dugu europsku tradiciju i uvijek je bila razumijevana kao ključni mehanizam povezivanja društva i njegovog najznačajnijeg instrumenta zaštite – vojske. Razvoj društva i promjene strateške okoline utjecali su i na poimanje važnosti vojske u suvremenim društvenim procesima, odnosno na promjene u zadaćama oružanih snaga (primjerice, za sudjelovanje u međunarodnim misijama, društvena reprezentativnost oružanih snaga nije presudna varijabla). Za suvremene oružane snage kvaliteta je postala važniji kriterij od kvantitete.

Tablica 1. Institucija opće vojne obveze u europskim državama

Države koje za sada zadržavaju služenje vojnog roka	Albanija, Austrija, Bjelorusija, Bosna i Hercegovina, Cipar, Češka Republika, Danska, Estonija, Finska, Njemačka, Grčka, Latvija, Makedonija, Moldova, Norveška, Poljska, Rumunjska, Srbija i Crna Gora, Slovačka, Švedska, Švicarska, Turska, Ukrajina
Države koje imaju kombinirani način (služenje vojnog roka + dobrovoljna služba), ili su donijele odluku o prelasku na profesionalni sastav	Rusija, Hrvatska, Bugarska, Mađarska, Portugal, Španjolska, Italija
Države koje imaju samo profesionalni sastav	Andora, Belgija, Francuska, Vatikan, Island, Republika Irska, Lichtenstein, Luksemburg, Malta, Monako, Nizozemska, Velika Britanija, San Marino

Opća vojna obveza, dobrim dijelom zbog njezine dugotrajnosti u europskom prostoru, postala je vrlo bitan element političke kulture i identiteta u nekim državama. To je jedan od najvažnijih razloga za odluku o zadržavanju toga instituta u obrambenim sustavima europskih država. Primjerice, iako je još daleke 1973. godine jedna radna skupina za strukturu oružanih snaga u Njemačkoj utvrdila kako su profesionalne vojne snage primjerenije razvijenim industrijskim društvima s visokim stupnjem podjele rada (specijalizacija), Njemačka još uvijek ostaje pri općoj vojnoj obvezi (modificiranoj).

U posljednjih nekoliko godina mnogi se autori spore s tezom da je opća vojna obveza institut demokratskog društva, te kako bitno pridonosi stabilnosti poretka. Oni smatraju kako opća vojna obveza zapravo generira nejednakost u društvu, jer su mnoge socijalne skupine isključene iz izvršavanja "domovinske" dužnosti (žene, ograničeno ili potpuno vojno nesposobni, prigovor savjesti itd). Smatraju kako u društvenim uvjetima post-industrijskih društava treba inzistirati na razvoju vojne profesije i vojnoj organizaciji koja će se izgrađivati isključivo na dobrovoljnom odabiru vojnog poziva. Zagovornici profesionalizacije oružanih snaga u Njemačkoj smatraju kako opće vojne pripreme, posebno izražene kroz vojnu obvezu, nisu mirovna poruka susjedima, već kod njih izazivaju određene dvojbe u namjere onih država koje još uvijek inzistiraju na masovnim pričuvnim vojskama.

Mnoge zapadne države suočene su s pitanjima legitimnosti oružanih snaga, koje postavljaju neke društvene i političke skupine s tezom kako nemaju pravo prisiljavati svoje državljane na obavljanje vojne službe. Pozitivni rezultat takvih zahtjeva za sada je postignut kroz instituciju civilne službe koje su uvele mnoge države. Iz godine u godinu, u svim europskim državama, raste broj onih koji se pozivom na vjerske ili moralne razloge odlučuju na civilnu službu.

Republika Hrvatska je vrlo rano u svoja zakonska rješenja stavila mogućnost služenja vojnog roka bez oružja. Tijekom ratnih godina malo novaka se odlučivalo za takvu službu, dijelom zbog ratne situacije (u kojoj je takva odluka bila izrazito društveno neprihvatljiva), a dijelom zbog sustava koji je malo činio na razvoju modela za civilnu službu. Tek se nakon Domovinskog rata počinju u sustav ugrađivati instrumenti za realizaciju te mogućnosti. Podaci o zahtjevima za civilnu službu u zadnjih nekoliko godina pokazuju veliko povećanje onih koji se odlučuju za civilno služenje. Napomenimo da je tome, u velikoj mjeri, pridonijela odluka o smanjivanju civilne službe na 8 mjeseci (čime je ona postala samo dva mjeseca duža od ročne službe u oružanim snagama).

Tablica 2: Broj zahtjeva za civilnu službu od 1992. do 2002. godine

Godina	Broj podnijetih zahtjeva za civilno služenje
1992	152
1993	185
1994	287
1995	258
1996	211
1997	160
1998	189
1999	286
2000	680
2001	4009
2002	8556
UKUPNO	14.973

Pripominjemo, da su gotovo svi zahtjevi za civilnu službu pozitivno riješeni od strane Povjerenstva za civilnu službu, te da zahtjeve podnose u pravilu osobe sa završenim višim ili visokim obrazovanjem i to iz kategorije slobodnih odnosno planiranih za uput na služenje vojnog roka. Iz *Tablice 2* je jasno vidljivo kako se broj zahtjeva 2002. godine u odnosu na 2001. udvostručio, a takva se tendencija nastavlja i ove godine. Usporedimo li broj zahtjeva za civilnu službu s brojem planiranog godišnjeg novačkog kontigenta za 2002. godinu (koji je iznosio 24.000 novaka), uočavamo kako se trećina potencijalnih novaka odlučila za civilnu službu. Napomenimo i to da je MORH od planiranih 24.000 novaka realizirao 21.761 uputa na služenje vojnog roka u postrojbama Hrvatske vojske. Ovaj podatak ukazuje na lošu procjenu MORH-a o mogućnostima popune godišnjeg kontigenta, koju jednostavno nije bilo moguće realizirati. Iz usporednih podataka zahtjeva za civilnu službu za 2000. i 2001. godinu vidljiv je veliki porast (sa 680 na 4009), koji je upozoravao na moguće probleme u godišnjoj popuni.

Za 2003. godinu planira se uputiti 16.000 novaka na služenje vojnog roka. Ne treba sumnjati kako se broj onih koji se odlučuju na civilnu službu neće smanjivati, već povećavati. Prema tome, do kraja 2003. godine Republika Hrvatska bi se mogla suočiti s pitanjem legitimnosti instrumenta opće vojne obveze, jer će broj onih koji odlaze na civilnu službu premašiti broj onih koji odlaze na služenje vojnog roka u postrojbe

Hrvatske vojske. To je jedan od procesa koji zahtijeva određenu reakciju obrambenog sustava i odluke o budućem modelu popune oružanih snaga Republike Hrvatske.

U pitanjima popune oružanih snaga treba upozoriti na još jednu činjenicu: troškovi novačenja koje financira MORH. Svake godine MORH «investira» u pozivanje jedne generacije za upis u novačku evidenciju. Ukoliko se nastave dosadašnji trendovi u zahtjevima za civilnu službu, "investiranje" postaje prilično neproduktivno, jer se ti novaci više ne pojavljuju u obrambenom sustavu, osim dijelom kroz raspored u civilnoj zaštiti (oni koji su završili civilnu službu).

PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Postavlja se pitanje na koji način bi trebalo postaviti studiju o profesionalizaciji. U našem slučaju, postoje dva načina. Prvi zahtijeva analizu općih uvjeta koji mogu biti presudni u donošenju odluke: povijesni razvoj, ekonomski, politički, demografski, društveni, funkcionalni, socijalno-psihološki i međunarodni uvjeti, tradicija vojništva, ugroženost države, civilno-vojni odnosi, image oružanih snaga, zadaće oružanih snaga, itd. Drugi pristup ne bi išao tako općenito, već bi se koncentrirao na analizu procesa koji mogu utjecati na donošenje odluke. To se, prije svega odnosi na analizu demografskih trendova, civilnu službu (odnosno, sve veći broj vojnih obveznika koji se odlučuju za civilnu službu), nove zadaće oružanih snaga Republike Hrvatske, analizu strateškog okruženja, procjenu o sigurnosnim jamstvima koje će nam donijeti sudjelovanje u promoviranju bilateralne i multilateralne suradnje, odnosno sudjelovanju u razvoju zajedničke sigurnosti u međunarodnoj zajednici, kao i zajedničke obrane nakon ulaska u NATO.

Analiza europskih iskustava u posljednjih desetak godina ukazuje kako države nisu donosile odluke o profesionalizaciji oružanih snaga na temelju vanjskog diktata, već kao rezultat vlastite procjene s kojim tipom vojne organizacije će moći ispuniti zadaće nacionalne obrane i sigurnosti. U svojim strateškim dokumentima, Republika Hrvatska je postavila vrlo složene zadaće pred OSRH. One proizlaze iz geostrateške okoline (potreba nacionalne obrane) i opredjeljenja Republike Hrvatske za izgradnjom zajedničke sigurnosti u širem prostoru s drugim zainteresiranim državama i organizacijama. Pitanje koje svakako treba postaviti jest: može li Republika Hrvatska s ovakvim tipom vojne organizacije ispuniti sve postavljene zadaće? Da bi dobili potpun odgovor potrebno je

provesti sustavnu analizu mnogih varijabli. U tim analizama posebna se pozornost mora posvetiti vojno-strategijskim, ekonomskim aspektima i demografskim aspektima.

Vojno-strategijska analiza ima dvije dimenzije. Prva se odnosi na promjene u prirodi vojnih zadaća, te organizacijske promjene koje poduzimaju potencijalni partneri. U budućim zajedničkim aktivnostima preporučljivo je imati visoko razvijene vojne sposobnosti, koje su kompatibilne saveznicima. U suprotnom, teško je očekivati učinkovito preuzimanje međunarodnih obveza.

Druga dimenzija odnosi se na procjenu sigurnosne okoline države. Ona treba dati odgovore na pitanja o potencijalnim opasnostima i prijetnjama, što će uvjetovati i određivanje budućih zadaća oružanim snagama. Na općoj razini možemo zaključiti kako će se vojnici u budućnosti baviti i drugim zadaćama pored vojne obrane, te kako se njihov posao sve više komplicira i specijalizira. Pored općih trendova, u obzir treba uzimati i specifičnosti pojedine države, koje se odnose na procjenu regionalnog sigurnosnog kompleksa, te prijetnji i opasnosti koje su rezultat regionalne sigurnosne dinamike.

Jedna od izravnih posljedica smanjivanja vojne prijetnje u svijetu bila je smanjivanje financijskih izdataka za oružane snage. Nekada su vojni troškovi bili posve neupitna kategorija državnog proračuna, danas su oni samo dio ukupnih državnih rashoda za koje se natječu mnogi drugi resori.

Ekonomske analize trebaju dati odgovore na mnoga pitanja: tendencije u gospodarskom razvoju, projekcije popune državnog proračuna, kretanja na tržištu radne snage, cijena ročnog vojnika, cijena civilne službe, cijena profesionalnog vojnika, cijena obrazovanja i obučavanja novih časnika itd. Ukrštanjem ekonomskih varijabli s varijablama iz drugih područja analize, možemo dobiti odgovore na one pitanja koja će najviše zanimati našu javnost: koliko će se u budućnosti morati odvajati financijskih sredstava za oružane snage, a da one stalno budu pripravne na izvršavanje širokog spektra zadaća: od međunarodnog sudjelovanja, nacionalne obrane, pa do podrške civilnim strukturama.

Demografski aspekt važan je u donošenju odluka o budućem modelu popune oružanih snaga. Prema statističkim podacima o popisu stanovništva i novorođenima, uočava se smanjivanje broja muške populacije u ukupnom stanovništvu, što ujedno i znači smanjivanje resursa za popunu novačkog kontigenta.

Osnovni je problem istraživanja: **Kakve oružane snage će najbolje odgovarati potrebama obrane države u 21. stoljeću?** Da bi se odgovorilo na ovo pitanje najprije treba sagledati društvenu uvjetovanost, povijesni razvoj, strukturu i funkcije oružanih snaga u u suvremenim uvjetima, te kakva je njihova sposobnost i moć, posebice u odnosu na način popune ljudstvom.

Problem se može istraživati traženjem odgovora na slijedeća pitanja:

1. Koji su čimbenici uvjetovali nastanak i razvoj oružanih snaga i kako su se one razvijale u zadnjih 15 godina, posebice u hrvatskom okružju?
2. Kakav je položaj i koja je uloga oružanih snaga u obrambenom sustavu demokratskih zemalja i o čemu ovisi njihova stvarna vojna moć?
4. Koje su značajke i sadržaj suvremenih vojnih strategija u najvažnijim zemljama u svijetu?
5. Kakva je organizacija, struktura i funkcija oružanih snaga u demokratskim zemljama u svijetu?
6. Kakav je odnos između kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja vojne moći, posebice profesionalnih oružanih snaga?
7. Kakav je utjecaj ratova vođenih u zadnjih petnaest godina na razvoj oružanih snaga u svijetu i regiji jugoistoka Europe?

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je sagledavanje karakterističnih modela vojnog organiziranja, njihova pozitivna i negativna obilježja, te analiza primjerenosti modela organiziranja Oružanih snaga Republike Hrvatske, posebice načina popune ljudstvom. Istraživanje treba dati odgovor i na dvojbu koja je već postavljena u javnosti: ročna vojska (obvezno služenje vojnog roka), ili potpuno profesionalna vojska? Velike i bogate države, posebno one koje su relativno geografski izolirane, imaju jednostavan izbor – potpuno profesionalne, mobilne i dobro opremljene samo-održive oružane snage. Rezultati istraživanja navedenih problema trebaju pripomoći donošenju strategijskih političkih odluka. Istraživanje bi trebalo dati odgovore i rješenja za buduću organizaciju oružanih snaga i obrambenih potencijala Republike Hrvatske, koje će imati sposobnosti izvršavati sve zahtijevane zadaće. U slučaju odluke o profesionalizaciji vojske i prestanku služenja

vojnog roka, civilna i gospodarska obrana bi trebale dobiti na značaju, posebice u cilju obuke i angažiranja građana u obrani zemlje.

NAČELA ISTRAŽIVANJA

Kako bi rezultat studije održavao stručan i objektivan pristup, predlažemo da se autori pridržavaju sljedećih načela:

Znanstveni pristup

O profesionalizaciji Hrvatske vojske, odnosno ukidanju obveznog služenja vojnog roka u Republici Hrvatskoj napisani su brojni novinski članci, a formalno rješavanje otvorenih pitanja otpočela je Vlada RH uvrštavanjem zadaće izrade studije o profesionalizaciji Hrvatske vojske u svoj Godišnji plan.

Naslov Studije ne smije sugerirati da se polazi od pretpostavljenih ili "podrazumijevajućih" rješenja. Zadaća Studije je da objektivno prezentira i prouči sve opcije, te koristeći znanstvene metode i alate prikaže dobre i loše strane svake od razmatranih opcija.

Multidisciplinarni i interdisciplinarni pristup

Područje koje bi Studija proučavala zadire u brojne segmente društvenih zbivanja te je, shodno tome, analitici potrebno pristupiti sa stajališta političke, sociološke i ekonomske uzročnosti. Eventualno prihvaćanje rješenja Studije odražavat će se sustavno i dugotrajno na cijelo društvo u makro i mikro segmentu. Ishitrenost ne može biti prihvatljiva te da bi se izbjegla, podrazumijeva se studioznost u pristupu sagledavanja ove problematike.

Sveobuhvatna i detaljna raščlamba iskustava ostalih država

Pitanje kojim se treba baviti Studija nema jednoznačni i općeprihvaćeni odgovor. Najbolje rješenje za pojedinu državu ovisi o brojnim faktorima kao što su: okruženje, veličina teritorija i stanovništva, bogatstvo, povijesno i kulturno naslijeđe. U traženju najboljeg odgovora za Republiku Hrvatsku, iskustva drugih država izuzetno su važna i korisna. Pri tome posebnu pažnju treba pokloniti iskustvima država koje su se odlučile na profesionalizaciju svojih oružanih snaga tek nedavno. Studija ima zadaću predstaviti takva iskustva objektivno, prezentirajući istodobno i povijesno-politički kontekst u kojem je donijeta pojedina odluka.

Uključivanje akademskih krugova, znanstvenih instituta, pojedinačnih stručnjaka te državnih institucija

Pojedine institucije društva (od javnosti, preko raznih nevladinih udruga pa do vojske) mogu imati različite interese i subjektivne stavove po pitanju kojim se treba baviti Studija. Zadaća Studije treba biti da objektivno i uravnoteženo prezentira spektar stavova o predmetnom pitanju koji postoji u hrvatskom društvu.

Otvorenost široj domaćoj i stranoj javnosti

Kako je već navedeno, ova Studija bi trebala služiti kao znanstveno utemeljena i stručna raščlamba za donositelje političkih odluka, kreatore sigurnosne i obrambene politike, odnosno stručnjake koji praktično provode odluke u djela. Međutim, važno je napomenuti da Studija mora biti dostupna i široj domaćoj i stranoj javnosti. Objektivno i pravovremeno informirana javnost važan je aspekt u procesu donošenja odluke i dobivanja potpore javnosti za tu odluku.

METODOLOGIJA RADA

Potreba za znanstvenim pristupom ponajviše će utjecati na metodologiju, organizaciju i dinamiku izrade Studije. Studija mora biti usmjerena na navedeni cilj projekta, te jasno i objektivno prezentirati sve realne opcije i njihove karakteristike.

Pitanje koje obrađuje Studija, svojom aktualnošću i atraktivnošću, podložno je dnevno-političkim utjecajima. Stoga je izuzetno važno da se nositelji izrade Studije drže znanstvenog pristupa.

U samom radu na izradi Studije predlaže se sljedeće:

Timski rad

Osnovni način rada treba biti timski rad, putem organiziranja debatnih skupina, radionica, seminara i drugih oblika timskog rada.

Izrada pojedinih projektnih zadataka uz angažman vanjskih institucija i stručnjaka širokog profila (demografske analize, analize troškova, analize tržišta radne snage...). U skladu s procjenom i ukazanim potrebama za posebnim ekspertizama i znanjima, nositelj Studije može zatražiti izradu projektnih zadataka, odnosno zasebnu obradu pojedinih pitanja iz studije. Pojedini aspekti odgovora na pitanje Studije mogu se dobiti pomoću anketa i drugih oblika znanstvenog istraživanja kao dio ovog projekta. Takve se zadatke mogu povjeriti odgovarajućim institucijama i agencijama za ispitivanje javnog mnijenja te rezultate ugraditi u Studiju na odgovarajući način.

Modeliranje i simulacije

Radi provjere pojedinih opcija koje će se predlagati u Studiji, moguće je i proigrati simulacije. Predlažemo da se pri tome izrade barem dva modela za simuliranje (primjerice, Hrvatska vojska 2010. kao potpuno profesionalna vojska, te vojska temeljena na kombiniranom sastavu popune).

Stručne posjete odabranim bilateralnim partnerima ili NATO-u

Temeljem procjene i ukazanih potreba nositelj izrade Studije može organizirati sastanke i konzultacije s ekspertnim skupinama bilateralnih partnera te pojedinih međunarodnih institucija.

SADRŽAJ STUDIJE O PROFESIONALIZACIJI VOJSKE

1. Današnje stanje i budući sigurnosni izazovi za RH

- 1.1. Završetak hladnog rata, Domovinski rat, Daytonski sporazum
- 1.2. Budućnost regije, terorizam i novi/stari sigurnosni izazovi

2. Oružane snage Republike Hrvatske danas

- 2.1. Uloga, zadaće
- 2.2. Opremljenost, izobrazba i obuka
- 2.3. Struktura
 - 2.3.1. Profesionalni sastav
 - 2.3.2. Ročni sastav
 - 2.3.3. Pričuva

3. Vizija Oružanih snaga RH za 21. stoljeće

- 3.1. Zadaće Oružanih snaga
- 3.2. Vojne sposobnosti
- 3.2. Potrebna struktura snaga

4. Čimbenici koji utječu na odluku

- 4.1. Domaće okružje
- 4.2. Politički stavovi i javno mnijenje (istraživanja)
- 4.3. Demografska kretanja
- 4.4. Gospodarstvo, BDP, proračun za obranu

5. Međunarodno okružje

- 4.5. NATO
- 10.2. Članstvo u NATO – perspektive i procjene
- 10.3. NATO – sigurnosne i obrambene garancije (čl. 5, čl. 4. – povijesna analiza i iskustva)
- 10.4. Partnerstvo za mir i EAPC
- 10.5. Europska unija
- 10.6. Članstvo u EU – perspektive i procjene

- 10.7. ESDP/ESDI, perspektive razvoja zajedničke europske obrane
- 10.8. UN i OESS
- 10.9. Iskustva drugih država
 - 5.9.1. SAD, Velika Britanija, Nizozemska, Francuska, Belgija...
 - 5.9.2. Izrael, Turska, Njemačka ...
 - 5.9.2. Nove članice NATO-a (Poljska, Češka, Mađarska, Slovenija)

6. Opcije

A. potpuno profesionalna vojska

- Potrebna struktura
- Potrebni resursi
- Političke, socijalne, gospodarske implikacije
- Simulacija opcije
- Prednosti i nedostaci

B. vojska temeljem na obveznom služenju vojnog roka

- Potrebna struktura
- Potrebni resursi
- Političke, socijalne, gospodarske implikacije
- Simulacija opcije
- Prednosti i nedostaci

C. kombinirani način popune vojske

- Potrebna struktura
- Potrebni resursi
- Političke, socijalne, gospodarske implikacije
- Simulacija opcije
- Prednosti i nedostaci

7. Komparativna analiza

8. Zaključak

9. Prilozi:

Simulacije

model 1: Profesionalna vojska 2010.

model 2: Ročna vojska 2010.